

שיחות צבא הלוי

פרשת תרומה תשפ"ד

בענייני ההשפעות של מקום קדושה ומקום טומאה, ובניצול כוחות לעבירה, ובחומרת טלטול מוקצה (מסכת יבמות דף ל"ג ע"ב)

"ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם" (שמות פרק כ"ה פסוק ח').

א. מצינו בחז"ל (בבראשית רבה, תולדות, פרשה ס"ה ט"ו כ"ב), שאמרו הרומאים ליהודי אחד ששמו היה 'יוסף משיחא', שייכנס לבית המקדש, ויוציא לעצמו את מה שהוא רוצה, והוא נכנס והוציא את המנורה של זהב, ואמרו לו שאין דרכו של הדייט להשתמש בזה, והם רוצים זאת, ושייכנס שוב ויוציא דבר אחר, ולא רצה, ואמר להם 'לא די שהכעסתי לאלוקי פעם אחת, אלא שאכעסנו פעם שניה', והיו מייסרים אותו בייסורים גדולים, והיה צווח ואומר 'ווי אוי אוי אוי שהכעסתי לבוראי'.

ומבואר שאף שהיה בתחתית ובשפל המדרגה, אולם מכל מקום מכיון שנכנס למקום בית המקדש, אז היה עליו השפעה לטובה, ומשום כך שוב לא רצה להוציא עוד, [א.ה. ואמר הגרש"פ דאע"פ שהיה בתוכו, מ"מ הוציא את המנורה, דאת עיקר ההשפעה מרגישים ביציאה].

ואיתא במסכת בבא בתרא (דף כ"א ע"א), 'התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש 'כי מציון תצא תורה' (ישעיהו ב' ג'), וכתבו התוספות (ד"ה כי), 'כי מציון תצא תורה, לפי שהיה רואה קדושה גדולה, וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים, וללמוד תורה כדררשינן בספרי 'למען תלמד ליראה' וגו', גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים, עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים, ועוסק בתורה', ומבואר כאן ביותר שיש כח משיכה והשפעה לבית מדרש גם לעוברים מבחוץ, [א.ה. ובזכרון שמואל (ע' תקנ"ה), על הפסוק "הביאני אל בית היי"ן" (שה"ש ב' ד'), וכ' רש"י למרתף גדול של יין, ובי' שזו היא מציאות התורה, שכל המריח ריח תורה, צריך להיות מעין שיכור לתורה, בצמאון עז ובאהבה רבה, בבחינת משכני אחרין נרוצה, עד שאנו רואים בחוש, כאלה שהם רחוקים מתורה, וכשמריחים ריח כל שהוא של תורה, הרי הם נמשכים בצמאון גדול, וכתב עוד "ודא צריך למודעי כי כך צריך להיות צורתה של ישיבה, מרתף גדול של יין, שכל מי שרק דורך על סף דלת הישיבה, צריך להשתכר מן הריח החריף והנודף של תורה, שהישיבה הק' מלאה ממנו, ואם אין הדבר כן, אות היא כי חסר בצורת הישיבה", (ועי"ש עוד במה שהביא מהמשגיח זצ"ל)].

וכמו כן למקום המטונף, גם כן יש משיכה והשפעה אף מחוצה לו, וידוע מעשה מהגר"ב זצ"ל, שהריח ריח רע, ואחר כך נתברר שהיה שם מקום טומאה, ועל כן צריך להזהר מלעבור ליד מקום שאינו ראוי, מחמת ההשפעה שיש לו, ואף שאין רואים שם כלום, וכמו שהיה השפעה על העוברים מבחוץ למקום קדוש.

וכמו שרואים כשיש מכשיר סולארי ליד מחשב, שעוד לפני ששומעים את הצלצול במכשיר, יש תנועות במחשב, והוא קולט עוד קודם, כך יש השפעות שאין נראות לעין, אבל הם קיימות.

ב. איתא במסכת יבמות (דף קט"ז ע"א), "ההוא גיטא דאשתכח בסורא, וכתביב ביה הכי, 'בסורא מתא אנא ענן בר חייא נהרדעא פטריה ותרית פלונית אנתלי, ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא, ולא הוה ענן בר חייא אחרינא, לבר מענן בר חייא מחגרא דהוה בנהרדעא, ואתו סהדי ואמור דההוא יומא כי איכתב ההוא גיטא ענן בר חייא מחגרא גבן הוה וכו', אמר רבא אף לדידי דלא חיישינן הכא חיישינן דלמא בגמלא פרחא אזל, אי נמי בקפיצה", [מעשה היה בגט שנמצא בסורא, וכתוב בו כך 'בסורא העיר אני ענן בר חייא מנהרדעא, פטריה ושלחתי את פלונית אשת', [וחששו רבנן שמא אין זה הגט מאותו ענן הבעל של האשה, אלא מענן אחר], ובדקו רבנן מסורא ועד לנהרדעא, ומצאו רק עוד אחד ענן בר חייא מחגרא, שהיה גר בנהרדעא, ובאו עדים מנהרדעא, ואמרו שבאותו יום שנכתב הגט בסורא, ענן בר חייא מחגרא היה איתנו בנהרדעא, ורבא אמר שאפילו לשיטתו שלא חוששין [לשתי ענן, זהו דווקא היכן שלא הוחזק], אבל כאן חוששין, [מכיון שהוחזק איש אחר כשמו], ויכול להיות שהלך מהר כמו עוף הפורח, או שהלך בקפיצת הדרך].

וכתב שם רש"י 'קפיצה. על ידי שם', ומבואר שם בתוספות (ד"ה הכא), שהחשש הוא, שמא הוא אדם אחר שאינו בעלה, ורוצה לקלקלה, ונמצא שאפשר רח"ל, שאדם יודע לקפוץ על ידי שם, ומכל מקום חשוד הוא שבא לקלקל ולהתיר אשת איש לשוק.

ג. עוד איתא במסכת יבמות (ל"ב ע"ב), 'זר ששימש בשבת, רבי חייא אומר חייב שתיים, בר קפרא אומר אין חייב אלא אחת', ועוד איתא שם (בדף ל"ג ע"ב), 'זר ששימש בשבת, במאי, אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה, ואי בקבלה והולכה טלטול בעלמא הוא, וכו', מתקיף לה רב אשי, מידי חטאות קתני או לאוי קתני, אלא איסורי בעלמא קא חשיב, למאי נפקא מינה לקוברו בין רשעים גמורים'.

ובתוספות ישנים (ד"ה מידי), כתבו 'חטאות קתני או לאוי קתני, איסורי קתני. פירש הקונטרס לעולם בקבלה והולכה, ואי פרכת טלטול בעלמא הוא, הא לא קשה מידי, דהא לא קתני אלא חייב שתיים, ואיכא למימר איסורי קתני, ולא נהירא, דהא אין זה איסורא, כיון דאינו אלא טלטול דאסור מדרבנן'.

ולפי דברי רש"י שהביאו התוספות ישנים נמצא שכוונת הגמרא להקשות, דאף שאינו אלא איסור טלטול בעלמא, וכפי הנראה היינו טלטול מוקצה, מכל מקום אפשר לומר שקוברים אותו בין רשעים גמורים, והיינו שזר שעבד במקדש עונשו במיתה בידי שמים, וקוברים אותו בין אותם שעונשם מיתה בידי שמים, אבל אם עבר גם על טלטול מוקצה, אי אפשר לקוברו שם, אלא צריך לקוברו בין אלו שעברו גם על מיתה בידי שמים וגם על מוקצה.

וגירסת הב"ח בגמרא 'לקוברו בין רשעים גמורים', כלומר דרשעים גמורים, היינו נסקלים, אבל כאן אין הכוונה לקוברו בין נסקלים, אלא בין רשעים שעשו יותר עבירות, (וע"ע בתוספות הרא"ש לעיל ל"ב ע"ב).

ולפי הסוברים שמומר לשבת, הוי מומר לכל התורה, אפשר שהוא גם באיסורים דרבנן, (וע"ע ברעק"א במסכת שבת דף ג' ע"א).

"בדיני הכבש של המזבח שהיה במשכן"

בס' טעמא דקרא (פ' תרומה), כתב "ל"ע למה לא מנה הכתוב הכבש בכלי המשכן, ורש"י פירש מדכתיב לא תעלה במעלות וגו', ואפשר דכבש לא היה מצוה לעשותו, אלא כל פעם שהעמידו המזבח עשו לו כבש, ואח"כ סתרוהו לכבש, ואפשר דאין כלל דינים ממה לעשותו ואפשר לעשותו גם מחול, והעיקר שעילו דרך כבש ולא דרך מעלות, ואע"ג דהכבש מעכב ומקדש, וגם יש בו דין 'לא תניף עליו ברזל', היינו משום שנטפל למזבח, ומ"מ י"ל שאין חיוב מה"ח אין לעשותו, ובמקדש עשאוהו מאבנים, כדתנן בפ"ג דמדות, (שוב ראיתי ברש"י זבחים פ"א ו' ומשחת את המזבח לרבות את הכבש, וצ"ע מנ"ל דרשיא זו דבגמרא לא נזכר על משיחה אלא על מה שמקדש, וצ"ע, עכ"ל).

ויש להעיר שהואיל והכבש היה חלק מהמזבח, וגם מבואר בזבחים (דף פ"ו ע"א), שכבש מקדש פסולים כמזבח, איך היה מותר לסתור אותו, והרי מי שסותר מהמקדש עובר על לאו, כדתניא בספרי דברים פרשת ראה (פיסקא ס"א), "מנין לנותן אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שעובר בלא תעשה, תלמוד לומר ונתצתם את מזבחותם, ושברתם את מצבותם, לא תעשו כן לה", ועוד י"ל שגם אם היו סותרים אותו, הרי היה החול מותר להדיט, וגו' צ"ע קדושה שבו להיכן הלכה, ועוד יל"ק בתו' בשבת (דף צ"ד א'), שכתבו גבי חופר גומא וא"צ אלא לעפרה, והוי מלאכה שא"צ לגופה, משום שבמשכן לא חפרו לצורך עפר, ולכא"ה היו צריכים לחפור לצורך עשיית כבש. וע"ש בשפ"א.

המערכת: וכן יל"ק דבטעמא דקרא הביא דהיו מעמיקים את קרקע המשכן כדי שיוכל משה להכנס לפי שהיה גובהו י' אמות, ולזה ג"כ צריך לחפור. וקו' אלו יל"ק גם במזבח עצמו דכ' רש"י פ"ח ובפ"ל פ"ג דהיו ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם, ואולי מה שבפנים אינו כמזבח ממש, ולא נתקדש, אך מ"מ חפרו בשבילו.

ובענין זה יעו"י בפנים יפות (ויקרא א' ז') דנקט דלא היה כבש, ובקרא (זבחים סג), ובחזון נחום (ח"א קונט' 'דברתי בחזון', פרפ"ג) כ' דהקימו מחדש בכל חנייה, ויעו"י באבן עזרא (פכ"ז פ"א) דהביא דעת קדמונים דלא היה כבש, וביארו לפי שהיה גבוה ג' אמות לא הוצרכו לכבש, וצ"ע דבריייתא דמה"מ פ"א איתא דהיה כבש, ואולי תליא בשיטות כמה גובהו של מזבח, [הגרש"פ].

צב"א החילוי

תשפ"ד

גליון 246

פרשת תרומה

בבדי הארון

(כ"ה ט"ו) "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממונו", והנה בשאר כלים היה אפשר להוציא את הבדים, ויש מקום לומר דממילא חלוק ארון משאר כלים, שבשאר כלים אין זה אלא כדי שיוכלו לשאתם, אבל בארון אפשר שכך צורת הארון היא עם הבדים, וי"ל נפ"מ לענין האיסור לעשות תבנית כלי המשכן, דאפ"ל דלענין ארון הוא דוקא עם הבדים משא"כ בשאר כלים, ועי' בתוס' הרא"ש ר"ה דף כ"ד שאיסור לעשות צורת הארון הוא דוקא עם הכפורת ולהג"ל יש מקום לדון דצריך גם להבדים וי"ל. ועי' תוס' יומא דף ע"ב שהיו ח' טבעות וד' בדים, והיו טבעות ובים כמו כל כלי המשכן והיו מסירים בדים אלו ומכניסים אותם לצורך משאות, והיו עוד טבעות ובים שבהם היה איסור להוציא את הבדים, ולפ"ז פשוט יותר שבדים אלו לא היו כלל לנשיאה אלא היו מוצרת הארון.

לא שלא להסיר בדי ארון אם היה פסול

הנה בלא דלא להסיר בדי הארון לכא' היינו דוקא אם הארון בכשרות אבל אם נשבר ונפסל האם עדיין יש בזה איסור.

ועוד י"ל עי' א"ת בנשוא הארון וצריך להזות עליו ולהטבילו אם יש בו לאו דלא יסורו ממונו, ועי' חזו"א זבחים ס"ד ד' ס"ק י"ד שדן אם כלי שרת שנשטמוא נפסלו ואין להם כח לקדש, ועי' בחזו"א בתיקונים אחרי מנחות שכי' דהנה בעי"נ גי' ב' אי' יכל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינהו הקדשנו דאקדישננהו ופירש"י מאי לאו הכנו דאטבלינהו מטומאת עבודת כוכבים, והקדשנום דאקדישנהו שחזרו ומשחום בשמן המשחה ע"ש, מוכח שעי"נ שנשטמוא נפסלו, ואי"כ יש לדון שארון שנשטמוא נפסל ושוב אין בו איסור מסיר בדי ארון.

וכן יש לדון לענין לאו שלא להזיח חשן מעל אפוד אם היה בטומאה אם עובר ע"ז.

[א.ה. ויל"ד בשטמ"ק [זבחים רפ"ב] הק' בפסול טמא תיפ"ל שטמא הכלי והוא מטמא את הדם יעו"ש, כו' לפי"ד דכלי שרת שנשטמוא אינו נפסל, אמנם יעו"ש באבג"ז [חזו"מ ס"ד ע"ג] שכי' דכלי שרת שנשטמוא פקע ממונו קדושתו ואינו כלי שרת ובעי' משיחה חדשה וכמ"כ רש"י בע"ז (נב:), ויעו"ש שהביא מדי' מהר"ל בזה לגבי הגמ' ביומא דהיו דואגים יותר על טהרת כלים משפ"כות דמים].

ראי' ממס' מכות

זנ' להזיח שבמס' מכות כ"ב ב' תנן י"ש חורש תלם אחד וחיוב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם ובשביעית ויום טוב וכהן ונזיר בבית הטומאה, ובגמ' כ"ב א' מתקף לה אביי וליחשוב נמי המזיח חושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון, והרי אירי כאן בבית הטומאה ואי"כ נטמא הארון, ומוכח דאפ"ה יש בו לאו שאסור להסיר בדי הארון.

והנה ע"ש בריטב"א וליחשוב נמי המזיח את החושן והמסיר בדי ארון, פי' ומשכחת לה בחרישה זו כגון שהסיר בדי ארון לחרוש בהם וכל שעשה שחורש בהם ואינו מחזירין לארון עובר משום לא יסורו ממונו, ואפילו אינו נהנה בשוה פרוטה, ומזיח את החושן משכחת לה אליבא [דחנניא דחשיב] וזוה"ל

נמי כלאים שהוא לבוש וכגון שהיה לובש את החשן וחורש בו וכל שעשה עובר משום לא יח'.

וצ"ב דמה שאינו מחזיר אין בזה מעשה, וגם מנלן שהאיסור הוא לא רק במה שמוסר אלא גם במה שאינו מחזיר, ועכ"פ לפ"ז באמת הארון עיצמו לא היה כאן ולא נטמא, אבל גבי חושן מובאר שגם כשנטמא עובר עליו.

שוב נמצא בס' דרך חכמה בפרק ז' מכלי המקדש ח"ב בבאר החלכה דכ' הארון אין מקי"ט כלל, דכלי עץ העשוי לנחת הוא, ואע"ג שטלטלוהו בימי עלי אין עשוי כלל לטלטל, ויש להסתפק בימי משה שהיו מטלטלין אם מקי"ט, ואפשר שאינו מטלטל מלא וריקן, שאין מטלטל אלא מלא וצ"ע, אבל נפ"מ בכל הגמ' לענין חושן ואפוד.

חיבור ע"י תפירה

בתו' סוטה י"ח א' ד"ה כתבה כי דגט שכתבו על ב' דפים ותפרם יחד פסול משום ס' א' ולא ב' ספרים, ומבואר שחיבור ע"י תפירה אינו חיבור, ובשו"ת הגרע"א ס"י י"א האריך בזה, והביא מתו' מנחות ל"ב א' ד"ה דלמא שחיבור ע"י תפירה חשיב חיבור, ויש להעיר מהאמור ביריעות המשכן (כ"ז ג') "חמש היריעות תהיינן חוברות אשה אל אחתה כו"ו ופרש"י תופרן במחט כו', ואח"כ כתיב (ו) "ועשית חמישים קרסי זהב וחוברת את היריעות אשה אל אחתה בקרסים והיה המשכן אחד", ומבואר שבחיבור ע"י תפירה וקרסים חשיב אחד, וצ"ע.

כלי שרת מדבר שנשטמש הדיוט

זכריה פרק י"ד פסוק כ' "ביום ההוא יהיה על מצולות הסוס קדש לד', והיה הסירות בבית ד' כמזרקים לפני המזבח", ופרש"י מצולות הסוס □ על הנקישות שתולין לסוס לגוי בין עיניו אף אותו יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב, ומבואר שעם מצולות הסוס עשו כלי שרת לזרוק את הדם ולבשל את הבשר.

והנה בשו"ע או"ח ס"י קנ"ג סכ"א כ' אין לקנות מעילים שנשטמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה, ומקור ד"ו כ' בב"י שם 'מוצאתי כתוב בתשובת מהר"ל (סימן ק"ד) איתא באגודה פרק הקומץ רבה (מנחות ס"ג ג') דאין לקנות מעילין שנשטמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה, ויליף ליה מדרדשינן (זבחים קט"ז:) מזה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט אף עציים וכו'.

וכן ברמ"א ס"י קמ"ז ס"א זאין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר לצורך הדיוט, ואי"כ ק' איך עשו מזרקים ממצולות הסוס.

ומיהו בפ"י הרד"ק כ' 'ביום ההוא יהיה על מצולות הסוס קדש לה' – מצולות הם שתולים בצוארי הסוסים והם מקשקשים, אותם המצולות יהיו קדש לה' שיעשו מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש כו', והיה הסירות בבית ה' כמזרקים – פי' רבים כמזרקים, וכן תרגם יונתן סגיאין כמזרקא, כמו שיהיו רבים המזרקים בבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יביאו זבחים'.

ולפ"ז נמצא שעשו מהם סירים לבשל הבשר ובוזה אי"כ כלי שרת, ומה שאמר כמזרקים אין הכוונה שעשו מהם מזרקים אלא הכוונה שהיו רבים כמו המזרקים, והביא מהתרגום, ולפ"ז ל"ק, אבל לפ"י רש"י שמבואר שעשו מזרקים לזרוק את הדם שזה כלי שרת צ"ע כנ"ל.

בעזרה"ת

[א.ה. יעו"י משי"כ בכלי חמודה פ' צו בשם רבינו גרשום במנחות צו. מזה אשם וחטאת טעונוני כלי שרת לבשלם כו"י].

אם שינה צורתן

והנה במגן אברהם ס"י קמ"ז ס"ק ה' כ' יעוד נ"ל דוקא כמות שהן אסור להשתמש בהן, אבל אם שינה צורתן ועשה מהן כלי אחר שרי, דהרי הכיור נעשה ממראות הצובאות, ואף על גב דבמזבח בעי' עצינים שלא נשתמש בהם הדיוט, י"ל דמזבח שאני וכ"מ בגמ' ועיין בילקוט דמגילה, ועוד דהרי הקרבנות קרבי' מבהמות שנשתמש בהם הדיוט, ולפ"ז י"ל שהרי כשעשו ממצילות הסוס מוזקים שינו אותם וע"כ כשרים למזרקים.

ועי' מ"ב ס"ק י"ג 'כתב המ"א דוקא כמות שהן אסור להשתמש בהן לקדושה, אבל אם שינה צורתן ועשה מהן דבר אחר שרי, וכ"כ העולת תמיד והחיות יאיר, ואף דיש מחמירין גם בזה העולם נוהגין להקל, (ועי' שו"ת חת"ס או"ח ס"י מו').

ולפ"ד המחמירים קי' כנ"ל איך עשו ממצילות הסוס מוזקים, אלא שאפשר שיפירשו כפי' הרד"ק שעשו מהם רק סירים לבשל הבשר ולא למזרקים.

שוב שאלתי לכו' מרן הגרד"ל שליט"א והראה לי על גילון רש"י זכר"י שציין לעיין במג"א ס"י קמ"ז.

תיקון מעיל של ס"ת מדבר שנשתמש הדיוט

מועשה שהביאו ס"ת מוח"ל לבית כנסת בא"י ויש עליו מעיל נאה מאוד אלא שהיה כתוב שם דברים בלועזית ולא רצו הגבאים להשאיר זאת, ואמרו בעלי הס"ת שיש להם בגד של אשה אחת שהוא דומה למעיל של הס"ת וכיון שאין מושמשת עתה בבגד זה ע"כ יקחו ממנו בד ויכסו את מה שכתוב שם בלועזית ונשאלה שאלה שהרי דבר שנשתמש בו הדיוט אין עושים ממנו תשמישי קדושה, ואולם לפי ד' המג"א הרי אם שינו אותו מותר דה"נ כאן הרי שינו אותו שחתכו מהבגד וחיברו למעיל של הס"ת. [א.ה. י"ל דלא מיקרי שינו בגוף הדבר שהרי רק הורידו חלק ממנו, והמג"א איירי ששינה צורתן ועשאן כלי אחר].

לכתוב בכה"כ שלטים בלע"ז

הנה בכל בית כנסת יש שלטים שונים כגון כניסה יציאה או מים לנטילת ידים וכדו', והיה בית כנסת של אמריקאים ורצו שהשלטים יהיו באנגלית, ואחרים טענו שאין זה נאה שבבית כנסת יהיו שלטים באנגלית ועדיף שייהיו בלשון הקדש.

הנה בשקלים פרק ג' מ"ב תנן 'בשלוש קופות של שלש שלש סאין היו תורמין את הלשכה, וכתוב בהן אלף בית גימל, ר' ישמעאל אומר יונית כתוב בהן אלפא ביתא גמלא', ובתפארת ישראל אות ט' 'בבית שני היו ישראל רגילין יותר בכתב יונית מבעברית, וקמ"ל דכשיש טעם מה אין חוששין לקדושת הכתב בבית הקדוש, ולפ"ז אין לחוש לכתוב שלטים באנגלית בבית הכנסת.

אלא שעי' במגילה ח' ב' יאלא שהספרים נכתבין בכל לשון כו', רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית, ובגמ' ט' ב' מ"ט דרשב"ג אומר קרא יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם כו' יפיותו של יפת יהא באהלי שם, וא"כ אפשר שרק ביונית אין קפידא לכתבו בבית המקדש ולא בשאר לשון.

ובאמת שבקרוב העדה על הירושלמי שם כ' 'היו רגילים ביונית דכתיב יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם יפיותו של יפת ישכון באהלי שם ואין לך לשון יפה בבני יפת כמו היונית, והנה בדבריו מובאר רק למה היו מדברים לשון יונית אך אין מובאר בדבריו שלי' אחרת לא היו ראוי לכתוב שם.

תיקון מעיל של ס"ת במזה שנשתמש הדיוט

ועכ"פ לענין הנידון שדבר שנשתמש בו הדיוט אין עושים ממנו תשמישי קדושה י"ל שמעיל עצמו של ס"ת הוא תשמישי קדושה, אבל מה שמחברים לו כיסוי על אותו עליו ד"ז אינו מתשמישי קדושה, ויתכן שאם יורידו אותו אח"כ אין בו דין תשמישי קדושה, ואף אם נימא שכיון שמחובר לבגד נעשה חלק מהבגד שהוא תשמישי קדושה, י"ל דמי"מ אין בו איסור לעשותו מדבר שנשתמש בו הדיוט, דדין זה שאין עושים מדבר שנשתמש בו הדיוט אינו דין שאין עושים קדושת תשמישי קדושה בדבר שנשתמש בו הדיוט, אלא הוא דין שאין מושמשים לקדושה מדבר שנשתמש בו הדיוט וכאן אף אם יחול עליו דין תשמישי קדושה אבל אינו משמש לס"ת.

בית שנשתמש הדיוט לעשותו בית כנסת

יל"ע בבית שנשתמש בו הדיוט אם מותר לעשותו בית כנסת, והמנהג בכל מקום שעושים כן, ונ' להוכיח להיתר מהמבואר במשנה גדרים ס"ד א' יקונם לבית זה שאני נכנס ונעשה בית כנסת ע"ש.

אבני בית המקדש ממה שנשתמש הדיוט

יל"ע באבני בית המקדש אם מותר לעשותם ממה שנשתמש בהם הדיוט. והנה בב"ב ע"ט א' 'הקדיש שובך עם יונים מועלין בהם וכמה שבתוכן, ופי' רשב"ם בד"ה שובך מלא יונים ראו למזבח ולא לבדק הבית, דלא חזו לשקען בבנין, דשובך עצמו לא הקדיש אלא לדמיו, דאם עוקרין אותו ממקומו ליתנו בבנין זהו הפסד גדול דשובך נמכר ביקר, ומבואר דמפני שדמיו יקרים אין לעקרו ולשקעו בבנין, ותיפ"ל שהוא דבר שנשתמש בו הדיוט, וצ"ע.

[א.ה. יעו"י ברמב"ם סופ"א מבי"ב דאף אם חצב אבנים לבית הכנסת אין בונים אותם בהר הבית, וכ' הכס"מ דבהכ"ס לגבי בהמ"ק כחולין דמי, מיהו י"ל דכ' המג"ח [מי] דבדיעבד אינו פוסל, וא"כ לכך מיקרי ראו לבדה"ב].

ולא תעלה במעלות על מזבחי

פרק כ' (כג) 'ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו', הנה בתמיד פרק ג' מ"ט יאבן היתה לפני המזבחה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות, וכאן לא הקפידה תורה שלא יעלה במעלות למזבחה.

וני' עפ"משי"כ בחי' מרן ר"י הלוי פרק א' מהל' בית הבחירה כ' שכל דין ולא תעלה במעלות על מזבחי היינו שהכבש עצמו יש לו קדושת מזבח ואסור לעלות במעלות על המזבח, אבל אילו יעשה מעלות מיד אחר של המזבח בזה אינו לוקח, והיינו שכל האיסור אינו לעלות במעלות אל המזבח אלא על המזבח, ולפ"ז מובן דה"נ שלא אסרה תורה לעלות במעלות אל המזבחה שהרי גם במזבח לא אסרה תורה לעלות אל המזבח, אלא רק בכבש שיש לו קדושת מזבח.

[א.ה. יעו"י בחזון נחום על המשנה בתמיד דהביא דיש מוקשים איך מותר לעלות על המעלה שלפני המזבחה ולא אסרין מלאו דלא תעלה במעלות על מזבחי, וכ' שם ליישב דמזה דכתיב 'לא תעלה במעלות' היינו דתעלה היינו מעלה א' ומעלות הם ב', והיינו דלא תעלו ג' מעלות על המזבח, אך למזבחה יש לעלות ג' מעלות].

ועו"י משי"כ הג' הנצי"ב בספרו על הספרי [בהעלותך] בעיקר האיסור של העלייה על המזבח במעלה דאם זהו מושם דכתיב אל פני המזבח כדכ' רש"י זבחים סב. 'ובכבש כתיב אל פני המזבח (שם ו) והוא הכבש שהוא פניו של מזבח שעולים לו דרך שם כי היכי דחשיב צד מזרחית פני אהל מועד מחמת שהפתח שם, א"כ הי"נ יש לדרוש בקרא יאל מול פני המזבחה דבעי' לעשות לו כבש, וכ' שם דעיקר הדרשא היא מהא דלא תעלה וגו'.

שיעורי צבא הלוי

פרשת תרומה תשפ"ד

בדינא דמצות בנין ביהמ"ק מעלות השחר

(מגילה דף כ' ע"א)

א) ד' הרמב"ם דמצות בנין בית המקדש הוא מעלוה"ש. (ב) הקו' ממתני' דמגילה, דכל המצוות מצותן מהנץ. (ג) הקו' מיומא דתמיד הוא משהאיר המזרח. (ד) תי' הערוה"ש והדרך חכמה, והקו' בזה מהרמב"ן. (ה) היישוב ברמב"ם. (ו) הקו' לזה מד' הדב"א גבי מילה, והיישוב לפי האבנ"ג. (ז) ד' השושנים לדוד דמחלק בין הבניה לגמר. (ח) לפ"ז עוד יישוב ברמב"ם. (ט) לפ"ז יישוב לקו' האחרונים דהו"ל מ"ע שהז"ג. (י) נידון במצוות דרבנן אי מצוותן מהנץ. (יא) דחיית ההוכחה ממגילה ותפילה. (יב) ההוכחה מהלל לטו"א דבעי מהנץ, והדחיה לזה מהמהרש"ם. (יג) נידון גבי נשים במגילה דהיא אפשר מעלוה"ש והדחיה לזה. (יד) תי' הערוה"ש ברמב"ם. (טו) ד' רש"י בר"ה גבי בהמ"ק שאין נבנה בלילה, וד' המהרי"ל דיסקין. (טז) הקו' למהרי"ל מרש"י, והיישוב לזה. (יז) ד' הערוה"ל ברש"י במנחות, והקו' לפ"ז ברש"י בר"ה.

כתב רש"י במנחות (דף ס"ח ע"א, ד"ה האיר המזרח), וכ"מ ברש"י פסחים (דף ב' ע"א, ד"ה הבוקר אור, וד"ה בני טוב), ובמהרש"א סוכה (דף נ"א ע"ב, לתוד"ה קרא הגבר), וע"ע ברש"י (סוכה כ"ט ע"א, ד"ה תרתי), שקצת משמע כן. ולשיטה הא' והב' קשיא.

וקשיא מאי שנא שחיטת התמיד ממתניתין דמגילה, דשחיטת התמיד מצוותה קודם הנץ דאמרינן דשאר המצוות מצותן משתנן החמה. והמנחת חינוך (מצוה ת"א), כתב שהכהנים זריזים ולא טעו, וברש"י (במגילה שם), כתב דאי אפשר לתרץ כן, עיי"ש.

תירוץ הערוך השולחן והדרך חכמה, והקושיא בזה מהרמב"ן

ד. ובערוך השולחן (הו"מ ס' תכ"ה ע"ט), הקשה כן, וכתב שכל דבר שתלוי בבית דין אין חוששין שיטעו, ומהאי טעמא כתב לדון גבי עריפת עגלה, שאפשר לערוף אף משעלה עמוד השחר, וקודם הנץ.

ובדרך חכמה תירץ לפי זה דמהאי טעמא אפשר לבנות בית המקדש מעלות השחר.

אולם ברמב"ן במלחמות במסכת ברכות (דף ב' ע"ב מדפי הרי"ף), מבואר דמה שהיו מקריבים תמיד, משהאיר המזרח קודם הנץ, הוא משום דכתיב 'בקר' (במדבר כ"ח ד'), ולכך מצוה להקדימו ע"ש, ולפי זה אין זה שייך לבנין בית המקדש.

היישוב ברמב"ם

ה. ולכאורה היה אפשר לתרץ באופן אחר, שדבר שאפשר לעשותו אחר הנץ, אמרו שיעשו אחר הנץ, אבל בנין בית המקדש המצוה לעשותו כל היום, (ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים), ובהו אם אומרים שלא לבנות עד אחר הנץ, נמצא שאין זו דחיה, אלא מחסירים זמן שאפשר לבנותו מהר יותר.

ויש לומר כן בב' אופנים, חדא שהמצוה לעסוק כל היום, ועוד שהרי המצוה היא שיהיה בנוי, וככל שיעסקו בעבודה תתקיים המצוה שיהא בנוי מוקדם יותר.

הקושיא לזה מדברי הדבר אברהם גבי מילה, והיישוב לפי האבנ"ג נזר

ו. ויש להקשות שהרי במשנה הזכר גם שאין מלין עד הנץ, ומשמע דאיירי בסתם מילה, בין מילה בזמנה ובין מילה שלא בזמנה, וכמבואר בשו"ע (יו"ד רס"ב א'), שגם במילה שלא בזמנה, אינה אלא ביום, וגבי מילה שלא בזמנה, כתב הדבר אברהם (ח"א סימן ל"ג אות ב'), שעובר בכל רגע, ואף על פי שהרמב"ם כתב שעובר בכל יום, נקט בדבר אברהם דהוא הדין בכל רגע, ולכך כתב שמי שיש לפניו מילה בזמנה, ומילה שלא בזמנה, יקדים מילה שלא בזמנה, משום שעובר כל רגע.

ולפי זה קשיא מאי שנא מבנין בית המקדש דאמר' שכיון דבעי כל רגע לכך מותר מעלות השחר, הא אף מילה עובר בכל רגע ומחסיר מזמנה, והיא מותר מעלות השחר.

ולפי מה שכתב בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תק"ן), אתי שפיר, דכתב שבמילה שלא בזמנה עובר רק בכל יום, ולא בכל רגע, וכמדוקדק מלשון הרמב"ם, ועיין עוד במג"א (סימן תמ"ד), ובשער הציון (שם, ס"ק כ"ד), ובשיעורי ר' שמואל למסכת מכות (דף י"ד).

דברי השושנים לדוד דמחלק בין הבניה לגמר

ז. ובמגילה (דף כ' ע"ב), איתא "כולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, מנהני מילי, וכו', אלא אמר רבי זירא מהכא, 'אנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים, מעלות השחר עד צאת הכוכבים' (נחמיה ד' ט"ו), ואומר 'הויו לנו הלילה משמר' (שם ט"ו), מאי ואומר, וכי תימא משעלה עמוד השחר לאו ימא, ומכי ערבא שמשא ליליא, ואינהו מקדימי ומחשכי, תא שמע 'הויו לנו הלילה משמר, והיום מלאכה' (שם).

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות פרק כ"ה פסוק ח').

דעת הרמב"ם דמצות בנין בית המקדש הוא מעלות השחר

א. כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות בית הבחירה ה"ב), "אין בונין את המקדש בלילה שנאמר 'וביום הקים את המשכן' (במדבר ט' ט"ו), ביום מקימין לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים", ומבואר דאף על פי שבלילה אין בונין את בית המקדש, מכל מקום בונין את בית המקדש מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, והא דלא בונין את בית המקדש בלילה, הכי איתא בשבועות (דף ט"ו ע"ב), "אין בנין בית המקדש בלילה, דאמר אביי מנין שאין בנין בית המקדש בלילה, שנאמר 'וביום הקים את המשכן' (שם), ביום מקימו, בלילה אין מקימו".

הקושיא ממתניתין דמגילה, דכל המצוות מצותן מהנץ

ב. ובמסכת מגילה (דף כ' ע"א), איתא במתניתין "אין קורין את המגילה, ולא מלין, ולא טובלין ולא מיין וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול, עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר", ופירש רש"י (ד"ה וכולן), "דמעלות השחר ימא הוא, אבל לפי שאין הכל בקיאיין בו, צריכין להמתין עד הנץ החמה", ובלבוש (סימן תרנ"ב), מבואר שעיקר יום הוא אחר הנץ ע"ש, [א.ה. ועיין באבן עזרא (שמות פרק י"ח פסוק ג'), דכתב "מן הבקר עד הערב, דע, כי בקר האמת הוא כזרוח השמש, גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים"].

ועוד איתא במשנה (שם, בעמוד ב'), "כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל, ולתקיעת שופר, ולנטילת לולב, ולתפלת המוספין, ולמוספין, ולוידיי הפרים, ולוידיי מעשר, ולוידיי יום הכפורים, לסמיכה, לשחיטה, להנפה, להגשה, לקמיצה, ולהקטרה, למליקה, ולקבלה, ולחזיה, ולהשקיית סוטה, ולעריפת העגלה, ולטהרת המצורע", וכתב הטורי אבן (שם, ד"ה כל), שבכל אלו גם כן צריך לכתחילה אחר הנץ.

ועיין בשולחן ערוך (ס' תקפ"ח ס"א), שכתב לענין תקיעת שופר, "ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא", וכן עינין בשו"ע (ס' תרנ"ב ס"א), לענין לולב שיכך כתב.

וקשה מאי שנא שאר המצוות מצותן בנין בית המקדש, שאר המצוות שדינים ביום, צריך לכתחילה דווקא אחר הנץ, ומצות בנין בית המקדש אפשר קודם הנץ, ואף מעלות השחר.

הקושיא מיומא דתמיד הוא משהאיר המזרח

ג. ועוד יש להקשות ממתניתין במסכת יומא (דף כ"ח ע"א), שמבואר שהיו שוחטין את התמיד, משהאיר המזרח, ומשמע שאף היו שוחטין קודם הנץ החמה, [א.ה. ג' שיטות איכא בהאיר המזרח, א. השיטה הא' שהוא עלות השחר, וכן משמע בירושלמי דאמרינן "וכן אמרו משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעה מיל", והוא השיעור שמעמוד השחר עד הנץ החמה, כמבואר בפסחים (דף צ"ד ע"א), וכן משמע בפהמ"ש להרמב"ם (ברכות פ"א מ"א), וכן כתב בשנו"א להג"א (ברכות פ"א מ"א, ד"ה משעה, וד"ה רבן גמליאל), אליה רבה (סימן פ"ט ס"ק א'), וערוך השלחן (שם ס"א), בדעת הרא"ש בברכות (פ"ד ס"א) וטושי"ע (פ"ט א'), ועיין בבאור הלכה (סימן נ"ח ס"ד, וס"ו פ"ט ס"ק א'), שמוכיח שכו"ה גם דעת הרשב"א. ב. השיטה הב' סוברת שהוא בין עלות השחר להנץ החמה, וכן משמע בבראשית רבה (פ"ג), דאמר' "משיעלה עמוד השחר, עד שהאיר המזרח, ארבעה מילין, משהאיר המזרח, עד שתנץ החמה, ארבעה מילין", ומבואר שהאיר המזרח הוא ממש באמצע, בין עמוד השחר להנץ החמה, וכן מבואר ברמב"ן (במלחמות ברכות פ"א, ד"ה תניא), וע"ע במנחת כהן (מבוא השמש פ"ב, ב"ה עוד תמיד), ובמגן אברהם (ס' פ"ט ס"ק ג'), וכן הבין בדעתם בערוך השולחן (שם). ג. השיטה הג' היא שהאיר המזרח הוא הנץ החמה, וכן

ובספר שושנים לדוד (לחסידי דוד, על המשניות במגילה), הקשה מאי קא סלקא דעתך דמעלות השחר לילה, ואנחנו מקדמי ומחשכי, והרי בנין בית המקדש צריך ליעשות דוקא ביום, [א.ה. ועיין במעשי למלך (על הרמב"ם שם), דכע"ז הקשה בגמרא בברכות (דף ב' ע"ב), דהתם איתא גבי צאת הכוכבים, דסלקא דעתך "מכי ערבא שמשא ליליא הוא, ואינהו דמחשכי ומקדמי", וז"ל "תמוה מאוד איך סלקא דעתך לומר 'דמחשכי ומקדמי', דהיינו דבר הויה לילה קודם צאת הכוכבים, רק דמחשכי, וזה קרא כתבי כ'יום' הקים המשכן, דאין בונין בלילה, ע"כ נימא אהו, עד צאת הכוכבים", ועי"ש במה שתיירן].

ומתוך כך רצה לחדש שרק גמר בנין בית המקדש צריך ליעשות ביום, אבל בנין בית המקדש קודם גמרו אפשר גם בלילה [א.ה. ועיין בשו"ת אהל יהושע (סימן נ"ב), דכן כתב].

אלא שהקשה על זה מלשון הרמב"ם (שם), שכתב "ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים", ומשמע מלישנא ד'עוסקין', שכל בנין בית המקדש הוא רק ביום.

וכתב דמן התורה רק גמר בית המקדש ביום, ומדרבנן גם קודם לכן אסור בלילה, שמא יגמרו בלילה, או משום שאור הנר יפה לבדיקה, ולא לבנין, ובאמת שדבר זה נלמד רק מהפסוק שחביאו בגמרא במגילה שכל העשייה צריכה להיות ביום. וכתב שזה ביאור לשון הרמב"ם, "אין בונין את המקדש בלילה, שנאמר 'וביום הקים את המשכן', ביום מקימין, לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר, עד צאת הכוכבים", ולכאורה יש להקשות למה חילקם הרמב"ם לתרתי, דהוה ליה להרמב"ם למימר 'אין בונין אלא מעלות השחר, עד צאת הכוכבים', אלא שתחלת דבריו הוא שאין גמר בית המקדש אלא ביום, וזה נלמד מקרא ד'ביום הקים את המשכן', ואחר כך כתב שמדרבנן כל הבניה מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

לפי זה עוד יישוב ברמב"ם

ח. ולפי זה יתכן שכל מה שאסרו דבר שכשר ביום, לעשותו לפני הנץ, הוא רק בדבר שדינו מן התורה ביום, אבל בדבר שרק מדרבנן, לא חששו, ולכן אפשר לבנות בבית המקדש אף קודם הנץ, כשאינו גמר הבנין.

ועיין עוד בחידושי הגר"פ פלא (על ספר המצות לרס"ג, עשה י"ג, [עמוד ק"ב]), שכתב כעין דברי השושנים לדוד, וכתב שמה שצריך בבנין המשכן ובית המקדש יום, הוא רק לגמר בנין בית המקדש, אולם לעצם בנין בית המקדש כלל לא בעינן יום, [א.ה. וז"ל "דכיון דלא גמרינן הך דינא אלא מקרא ד'וביום הקים את המשכן', אם כן אין לנו אלא בגמר בנין בית המקדש דאינו אלא ביום, משום דהגמר הוא העיקר, שעושה אותו ראוי להשראת השכינה, וכן משמע ודאי לפי גרסת ש"ס כת"י שמביא בד"ס שם, דגרסי' ביום מקימין אותו, בלילה אין מקימין, וכן הוא בילקוט (פ' בהעלותך) עיי"ש, והיינו גמרו שהוא קיומו, אבל התחלתו ואמצע מלאכת בנינו שרי אפילו בלילה", וס"ל דאף מדרבנן אפשר לבנות בלילה, וכל מש"כ הרמב"ם, מיירי רק בגמר הבנין].

לפי זה יישוב לקושיית האחרונים דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא

ט. והאחרונים הקשו על הרמב"ם שכתב "והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן, ובמומנם, אנשים, ונשים, כמקדש המדבר", והקשו אמאי נשים חייבות בבנין בית המקדש, דהא הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא, כיון דמצות בניית בית המקדש היא רק ביום, והנשים היו צריכין להיות פטורות ממצות הבניה, מדינא דמצות עשה שהזמן גרמא, ואמאי חייבות בזה, ועיין עוד בקהילות יעקב (שבועות סימן י' ס"ק ב'), במש"כ בזה, [א.ה. עיין עוד בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן ג' אות ו') ובשו"ת שוואל ומשיב (תנינא ד"ג סימן פ"ט), דכן הקשו, וע"ע בצפנת פענח (ע"ת פרשת ויקהל) ובשו"ת מנחת אלעזר (חלק ב' סימן מ"ז), שו"ת משנה הלכות (חלק ו' סימן ש"כ), ובפרדס יוסף (שמות פרשת תצוה כ"ח ב') ובקונטרס נר מצוה (לבעל החמדת ישראל מצוה נ"ד)].

ולהמבואר יש לומר, שהרי מן התורה את כל בנין בית המקדש, אפשר לבנות גם בלילה, ורק את גמר בנין בית המקדש צריך לבנות ביום, וכיון דאפשר לבנות את עיקר בית המקדש אף בלילה, לכן לא חשיב מצות עשה שהזמן גרמא, ואף נשים מחויבות בו.

נידון במצוות דרבנן אי מצוותן מהנץ

י. ויש לדון במצוות דרבנן, דעד השתא חזינו שבמצוות דאורייתא דבעינן יום, בעי לכתחילה מהנץ החמה, ויש לדון בכל המצוות דרבנן, דמדרבנן בעי יום, אי זמנם וקיים מצוותן הוא לכתחילה מהנץ דווקא, או דלמא דאפשר לקיימם אף מעלות השחר, [א.ה. ושאינו מהתירוך גבי בניית בית המקדש, דהתם מדאורייתא מצוה אף בלילה, וחכמים אמרו שייבנו ביום, ולא חששו אי מתחיל לבנות מעלות השחר, והנידון דידן הוא במצוות שעיקרן דרבנן הוא].

ונפקא מיניה לענין לולב, בשאר ימים, שהוא רק דרבנן, האם מצוותו מהנץ החמה, או דלמא מעלות השחר.

דחיית ההוכחה ממגילה ותפילה

יא. ובשולחן ערוך (סימן תרפ"ז ס"א), איתא שקריאת המגילה היא לכתחילה מהנץ החמה, והרי קריאת המגילה דרבנן היא, ולפי זה יש להוכיח שאף במצוות דרבנן, דבעינן יום, מצוותן מהנץ.

אמנם מצינו באחרונים שיש בה חומרא יותר, כיון שהיא מצוה מדברי קבלה, ועיין בטורי אבן (מגילה דף ה' ע"ב), שכתב שהואיל ונאמר לקרות במגילה ברוח הקודש, דינה כדברי קבלה לכל דבר, ולכן החמירו בספיקה כשל תורה, ועיין

במשנה ברורה (סימן תרצ"ב ס"ק ט"ז), שכתב "כתב הפרי מגדים ספק אם קרא את המגילה, אפשר דלא אמרינן בזה ספק דרבנן לקולא, משום דהוא דברי קבלה", [אלא שהפרי מגדים (סימן תרפ"ח ס"ק ד'), גופיה, הביא שבר"ן במגילה גבי עירות ספקות, משמע דספק דרבנן לקולא].

ולענין תפלה אע"פ שדרבנן היא, [כדאיתא בברכות (דף ט' ע"ב)], מכל מקום זמנה מהנץ, יש לומר שהוא משום יפלותא ד'יראוך עם שמש' (תהילים ע"ב ה'), וכמבואר בשולחן ערוך (סימן פ"ט ס"א), [וקריאת שמש זמנה לכתחילה לפני הנץ, כדאיתא בברכות (דף ט' ע"ב), וברבינו יונה (שם)].

ההוכחה מהלל לטורי אבן דבעי מהנץ, והדחיה ליה מהמהרש"ם

יב. וכן יש לדון לענין הלל, שהרמב"ם כתב (פ"ג מהלכות חנוכה ה"ו), "אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים, בכל הימים שגומרין בהן את ההלל", והראב"ד בהשגות כתב שיש בו עשה מדברי קבלה, דכתיב 'השיר יהיה לכם, כליל התקדש חג' (ישעיהו ל' כ"ט), והב"ד מנה את הלל במנין המצוות, וברמב"ם בספר המצוות (שורש א'), השיג עליו שהוא דרבנן, והרמב"ן (שם), כתב שאפשר שההלל של יו"ט, הוא מן התורה, והוא בכלל השמחה שברגלים.

ובמשנה ברורה (סימן תר"ג ס"ק כ"ה), כתב "שאני הלל דכל עקרו אינו אלא מדרבנן, ואפילו בשעה שגומרים אותו", ומבואר דסבירא ליה שמצוות הלל, דרבנן היא.

והשתא יש לדון אם אפשר לכתחילה לקרות הלל קודם הנץ החמה, ומעלות השחר, או שצריך להמתין לכתחילה עד הנץ.

והטורי אבן (במגילה שם), כתב, שגם בהלל צריך להמתין עד הנץ החמה, ואף על פי שסבירא ליה בשאגת אריה (ס"ל ט"ט), שההלל הוא דרבנן, ומשום כך בספק אם אמרו, אינו חזר.

ומבואר דסבירא ליה להטורי אבן שגם דינים דרבנן צריך להמתין עד הנץ החמה, ולפי זה אף לולב בשאר ימים מצוותו לכתחילה מהנץ.

ועיין בשולחן ערוך הגר"ז (סימן תפ"ח ס"ג), שכתב גבי הלל "ולכתחלה לא יקרא אותו קודם נץ החמה, לפי שעדיין הוא כלילה בעיני הבריות, ואם עבר וקרא יצא", ומבואר כדברי הטורי אבן שבהלל קורים לכתחילה רק לאחר הנץ החמה, אלא שכתב שם טעם אחר, [ועיין בלבוש (סימן תקפ"ח)].

שוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א'), בתשובה להגאון האד"ת, אודות מה שהיה בעירו [מיר], הרבה בתי כנסת, ולא היה די אתרוגים לכולם, והיו משתתפים כמה בתי מדרש יחד, ומתפללים זה אחר זה, ויש ממחרים קודם הנץ החמה, וקורים הלל עם לולב קודם, והגאון אד"ת צידד שבזמן הזה שיש בכל בית כלי שעות, וליכא למטעי שיידמו שכבר עלה השחר יש לומר דשרי, אך הביא שדעת הלבוש דלא מקרי יום עד אחר הנץ החמה.

ובשו"ת מהרש"ם (שם), הביא מספר מבוא (מהדורה בתרא, פ"ב ופ"ז), שהאר"ך בזה מכמה מקומות, והעלה דיש להחמיר בשל תורה, ולהקל מדרבנן, והביא מהטורי אבן שגם בהלל יש להחמיר לקרותה מהנץ, ועוד הביא שבהלל יש להחמיר יותר, כיון שבמסכת מגילה (דף כ' ע"ב), יליף דקריאת הלל ביום, מדכתיב 'ממזרח שמש עד מבוא', ולכן מצוות מהנץ החמה ועד השקיעה.

ולפי דברי המהרש"ם שילפינן מקרא ד'ממזרח שמש עד מבוא', ולכן קריאת ההלל הוא מהנץ החמה, ואי ילפינן מקרא דהלל מהנץ הוא, אם כן ליכא ראייה לכל דיני דרבנן.

נידון גבי נשים במגילה דיהא אפשר מעלות השחר והדחיה ליה

יג. ויש לפלפל בכל זה דהנה במשנה שאמרו 'אין קורין את המגילה', משמע שאפילו דינים דרבנן, אלא שביארנו לעיל שמגילה חשיבא דברי קבלה, ולכן חמיר מכל דרבנן דעלמא, ונקטו בפמ"ג והטורי אבן דספק במגילה לחומרא.

אולם גבי נשים כתב הטורי אבן (דף ד' ע"א), שחייבם במגילה, הרי הוא כשאר דרבנן, ולפ"ז יש לדון שיהא בהם ספק לקולא, ואי נימא שמצוות דרבנן אפשר לעשות לכתחילה לפני הנץ, אם כן נימא שאשה יכולה לקרות המגילה מעלות השחר, וזהו דבר קשה.

אלא שיש לומר שהרי במגילה (דף י"ד ע"א), דנו למה אין הלל בפורים, ונאמר ע"ז כמה תירוצים, ואמרינן "רב נחמן אמר קריאתה זו היא הלילא", [כלומר דקריית המגילה היא ההלל דאמר' בפורים], והרי במהרש"ם דלעיל כתב שבקריאת הלל נאמר דין דוקא מהנץ, משום דכתיב 'ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ד', ואם כן מהאי טעמא גם נשים צריכות לקרות את המגילה רק אחר הנץ.

ומיהו יש שנקטו שהואיל ומבואר במסכת סוכה (דף ל"ח ע"א), שאשה פטורה מהלל, אם כן הכי נמי דתהא פטורה מהך דינא דקריאתה זו הלילא, ולפי זה תוכל לקרות את המגילה מעלות השחר.

ועיין במרחשת (ח"א סי' כ"ב), שכך כתב שאף שאשה חייבת במגילה, אבל אינה חייבת בקריאתה זו היא הלילא, [ע"ש דמהאי טעמא אינה מוציאה אנשים לפי הב"ד].

ומיהו בתוספות בסוכה (שם, ד"ה מ"י), מבואר שבהלל של נס חייבות הנשים, ולכן בפסח אף הנשים חייבות, ועיין במה שכתב בתורת רפאל (ס"ל ע"ה), לגבי הלל של חנוכה.

ולפי זה שוב יש לקיים את התירוך לדברי התוספות, דכיון דההלל בפורים הוא על הנס, ובקריאת המגילה יוצאות ידי חובת הלל, מהאי טעמא נמי אף הנשים צריכות לקרות לכתחילה אחר הנץ, דבהלל שחייבות שוב איכא לקרא ד'ממזרח

שמשי", [אלא שהרי במגילה (שם), נאמרו תירושים אחרים, ולפי זה לא אמרין קריאתה זו היא הלילה].

תירוץ הערוך השולחן ברמב"ם

יד. ועיין עוד בספר המפתח (על הרמב"ם, שם), שהביאו בשם הערוך השולחן, והר המוריה, דמה שצריך לבנות ביום הוא דוקא כשהוא מחובר, אבל בתלוש מותר לבנות ביום, ולפי זה אפשר דמה שבונים מעלות השחר הוא בתלוש, אך לא משמע בן מזלה וילקן בן בהדיא.

דברי רש"י ב"ר"ה גבי בהמ"ק שאין נבנה בלילה, ודברי המהר"ל דיסקין

טו. ובראש השנה (דף ל' ע"א), איתא "ושיהא יום הנף כולו אסור, מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש, ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח, עכשיו נמי ניכול, ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר, האיר מזרח התיר, השתא דאיכא עומר, עומר מתיר, דמיבני אימת, אילימא דאיבני בשיתסר, הרי האיר מזרח התיר וכו', אי נמי דאיבני בליליא".

והקשה רש"י (ד"ה לא), הרי אמרין בשבועות (דף ט"ו ע"ב), שאין בנין בית המקדש בלילה, ותירץ "הני מילי בנין בידי אדם, אבל בנין העתיד לבא בידי שמים הוא", [א.ה. וע"ע ברש"י בסוכה (דף מ"א ע"א, ד"ה א'), שכתב גבי הא דאין בנין ביהמ"ק בלילה, "הני מילי בנין הבניו בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בני ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר 'מקדש ה' כוננו ירך' (שמות ט"ו ל"ז)", וע"ע בתוספות בסוכה (שם), ובשבועות (דף ט"ו ע"ב, ד"ה אין), שהביאו בן מהמדרש תנחומא, ועיין בתנחומא (סוף פרשת פקודי), "במעשה ירך ארנן, זה בנין ביהמ"ק שיבנה ב"ב", ועיין בזהר (ה"ג רכ"א א'), ובניצוצי זוהר (שם אות ה'), וע"ע במאירי (בר"ה שם, ובסוכה שם), וע"ע בגר"פ (שם), שהאריך לבאר את דעת הרס"ג, דאף ביהמ"ק העתיד יבנה בידי אדם].

ובפירושי שיח יצחק (על התפלה), הובא ממהר"ל דיסקין, שהקשה שאם בית המקדש שלעתיד לבוא יבנה מהשמים, אם כן לא יקיימו ישראל מצות 'ועשו לי מקדש'.

ותירץ דכתיב באיכה 'טבעו בארץ שעריה, איבד ושיבר בריחיה' (איכה ב' ל"ט), והיינו שהשערים נשאר, אלא שטבעו בארץ, ולעתיד לבוא אחר שיבנה בית המקדש מהשמים, יניחו שם בידי אדם את הדלתות, והמעמיד דלתות בבכסי הגר קנאו, כדאיתא בבא בתרא (דף נ"ג ע"ב).

ובזה פירש את הא דאמרין בתפילת מוסף בשלש רגלים, "והראנו בבנינו ושמינו בתיקוננו", ש'והראנו בבנינו', זה הבנין המשוכלל מלמעלה, שנראה שיוירד מהשמים, ו'והושמחנו בתיקוננו' הוא העמדת השערים, שאנו נתקן בבית המקדש.

הקושיא למהר"ל מרש"י, והיישוב לזה

טז. ולכאורה קשה לדברי המהר"ל דיסקין שהרי הדלתות הם בידי אדם, ואם כן דבר זה צריך לעשות ביום, ולפי זה הדרא קושיית רש"י בראש השנה לדוכתא, איך יבנה בית המקדש בלילה.

ויש לומר שהדלתות אין מעכבות, ורק שמכל מקום העושה דלתות, חשיב שהוא עשה את הבנין כמו בבכסי הגר, או דאפשר לומר שהדלתות מעכבות, את קיום המצוה של 'ועשו לי מקדש', אבל אפשר להקריב גם בלא דלתות, וע"ש ברש"י (ד"ה הרי), "האיר מזרח התיר, דהא לא היה מזבח".

ועיין בעבודה זרה (דף כ"ד ע"א), שאיתא דאסור לעשות בית תבנית היכל, ובהערות על המאירי (שם), נסתפק אם היינו דוקא עם דלתות, ומשום שיש להסתפק אם הדלתות מעכבות.

והרשב"א (בשבועות ט"ז ע"א), הקשה איך מקריבים אף שאין בית, והרי שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל, פסולין, ותירץ דהיינו דוקא כשיש בית ופתחים ודלתות, ומשמע לכאורה שאם יש בית ופתחים, ואין דלתות, שאין פסול, ויש לעיין בזה עוד.

דברי הערוך לנר ברש"י במנחות, והקושיא לפי זה ברש"י ב"ר"ה

יד. וברש"י מנחות (דף ס"ח ע"א, ד"ה האיר), גבי האיר מזרח מתיר, כתב רש"י "האיר המזרח. הנף החמה של ט"ז, ובערוך לנר (סוכה מ"א ע"ב), תמה שהרי מעמוד השחר חשיב יום, ואף שמדברין גזרו שכל המצוות הנוהגות ביום יעשו מהנף החמה משום גזירה, אבל מדברי רש"י נראה שהנף החמה הוא מדינא.

ותירץ הערוך לנר דרש"י במנחות (דף ה' ע"ב), כתב "האיר מזרח ד"ו בניסן מתיר החדש, וכתביב 'עד עצם' (ויקרא כ"ג ז'), ומתרגמין 'עד בכרן', ובכרן היינו מראית היום, דכתיב 'תרגיש שוהם ישפה' (שמות כ"ח ב'), מתרגמין 'כרום ימא', שמראיתו דומה לים", ונמצא שהילפתא היא עד שיראה היום, זה דוקא בהנף החמה, ונמצא שאף שלכל דבר חשיב יום מעמוד השחר, אבל לענין היתר העומר מהאיר מזרח, היינו דוקא מהנף החמה.

ולפי זה יש לעיין שבגמרא בראש השנה (שם), אמרו ד'איבני בליליא', דאם לא כן האיר מזרח מתיר, ועל זה הקשה רש"י שאין בנין בית המקדש בלילה, ותירץ דבנין בידי שמים שאני, והרי אפשר לתרץ שנבנה ביום ט"ז קודם הנף החמה, ולא קשה שאין בנין בית המקדש בלילה, שהרי מעלות השחר יום הוא, [ואף לא קשה שלכתחילה מצוותו מהנף החמה, שיש לומר, כמבואר לעיל ברמב"ם, שבדבר שתליא בבית דין, לא גזרו קודם הנף החמה].

[א.ה. ועיין בגר"פ פורלא (שם), דכן הקשה, ועי"ש דפירש דזהו ד'איבני בליליא', כיון דבלשון אדם הזמן שמעלות השחר עד הנף מיקרי עדיין לילה, וכמבואר

בפ"ק דברכות (ח' ע"ב) וברא"ש (שם ס' ט'), ועי"ש עוד דכ' "וכן משמע מלישנא דתלמודא התם דפריך 'אילימא דאיבני בשיתסר, הרי התיר האיר המזרח', עיין שם, הרי דקודם שהאיר המזרח אפילו באותו יום, אכת"י לא קרי ליה שיתסר", וכתב שם שאולי זה פירוש ה"מ בתוס' בסוכה עי"ש, ועוד הקשה הגר"פ פורלא ברש"י ב"ר"ה, דכיון שאפשר לבנות את ביהמ"ק בלילה, ורק גמר הבנין צריך להיות ביום, [וס"ל דכל דברי הרמב"ם, אזיל על הגמרא, ואף מש"כ הרמב"ם דעוסקין בבנין מעלות'ש עד הנף, ודלא כהשושנים לדוד], א"כ אפשר דיבנו אותו בלילה, וה'דאיבני בליליא', הוא כפשוטו, עיקר הבנין, ואת גמר בית המקדש בנו לאחר עלות השחר דיום הוא, וקודם האיר המזרח דהנף הוא, כדאיתא ברש"י במנחות, וכדביא הערוך לנר לעיל, ואמאי הוצרך רש"י למימר דביהמ"ק לעת"ל בידי שמים הוא, עי"ש].

המערכת: כתב המשאת המלך (סימן רצ"א) "כתב הרמב"ם (בפ"א מהל' ביהב"ח ה"ל"ב) ז"ל 'אין בנין את המקדש בלילה, שנאמר 'וביום הקים את המשכן', ביום מקימין, לא בלילה, ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים' עכ"ל, והנה לכאורה מש"כ רבינו 'ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צה"כ', הוא סיוס דבריו, מש"כ דאין בנין את המקדש בלילה לפי שלא הותר אלא ביום, אלא דזה צ"ע דא"כ היה בדין שיפסיקו בבנינו עם שקיעת החמה שהוא בין השמשות והו"ל ספק לילה, ובאמת צ"ע דהאריך עוסקין עד צה"כ הא דילמא לילה הוא, הן אמת דרבינו סמך לה אקרא כמוש"כ הכ"מ, וס"ל דקרא איירי בבנין המקדש ולא בבנין החומות, כן הוא בתוס' ב"מ (פ"ג ע"ב), אמנם הרי צ"ע כנ"ל דילמא לילה הוא ואין בנין ביהמ"ק בלילה, הנה בפ' הקורא למפרע (כ' ע"ב), אמתנ' דאין קורין את המגילה וכו', עד שנתן החמה, וכולם שעשו משעלה עמוד השחר כשר, ואמרו בגמ' "מנה"מ, אמר ר"ז מהכא, 'ואנחנו עושין במלאכה וחצים מחזיקין ברמחים, מעלות השחר עד צה"כ', ואומר 'והיה לנו הלילה למשמר', מאי ואומר, וכ"ת משעלה עמוד השחר לאו יממא, וכי ערבא שמשא לילה, ואינהו מקדמי ומחשכי, ת"ש 'והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה', "וראיתי מי שהקשה דהאריך יתכן לומר דאינהו מקדמי ומחשכי, הא אין בנין את המקדש בלילה, לכן נ"ל דהנה אמרו בפ"ק דמ"ק (ט' ע"א), בנין ביהמ"ק לא משירינן, היינו מכיון דהתחילו במלאכתן, שוב אין מפסיקין, ובפ"ל תלמידו של רבינו יחיאל מפרשי פירש לה דגנאי הדבר אם היו מתבטלים במלאכתם, באמצע בנינו, ועפ"ז נראה לבאר אף כאן דברי רבינו, דמש"כ 'ועוסקין בבנינו מעלות השחר עד צה"כ', לא קאי אריש דבריו, שהוא לפי שאין בנין את המקדש אלא ביום, אלא דבא לומר שאין להפסיק בבנינו, ולכן צריך להתעסק בבנינו מעלות השחר עד צה"כ, והשתא כבר לא קשה, הרי בין השמשות הא דילמא לילה הוא, ואין בנין ביהמ"ק בלילה, דיתכן שהיו מתעסקין בשאר עבודות הצריכין לבנין אבל לא בעצם הבנין כמוש"כ".

ובעיקר קו' המשאת המלך גבי בין השמשות, שמעתי ליישב בשם הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, ע"פ מה שביאר הרדב"ז (ס' קכ"א), דבין השמשות הוא דאי יום, רק שיש ספק אם הוא יום חדש, או היום שעבר, ולפי זה אמר הגר"ש דמיושב דברי הרמב"ם, דאמנם בין השמשות הוא ספק יום, מכל מקום אין צריך להפסיק בעבודת בנין ביהמ"ק משקיעת החמה, כי הספק אינו אם עכשיו לילה או יום, אלא אם הוא יום של מחר או יום שעבר, אבל כל הזמן הזה הוא דאי יום, ולכן אפשר לבנות עד צאת הכוכבים, (עיין בדברי הרב, א', סימן ה').

וע"ע בהר המוריה (ברמב"ם שם), שכתב גבי נשים 'ואה דכתב דחייבות בגופן, אינו ר"ל אבנין, כיון דאין בנין אותו רק ביום, והו"ל מ"ע שהז"ג שהנשים הצריכים ורק צ"ל דחייבות רמי עליהו, לסעוד בגופן, והיינו כגון להביא הדברים הצריכים לבנין, וכמו שמצינו במשכן שעשה משה, שלא סייעו בבנינו, אבל טו את העושים, ועוד דדווקא בבנין המקדש גופיה אין מקימין אלא ביום, דהיינו דומיא דהעמדת הקרשים, אבל לתקן הקרשים ועשיית הכלים, נ"ל דשפיר דמי אפילו בלילה", וע"ע בדברי מלכיאל (ד' צ"ה), שכ"כ.

וע"ע בחיים ומלך (להג"ר חיים פלאג' ברמב"ם שם), שכתב גבי נשים 'והקשה רב רוחמאי נמיתנו בתורה, הרב כמה"ר חיים יהודה אברהם, דמתקרי בכור נר"ו, (בעל ספר אחי וראש), דאיך כתב הרמב"ם תוך כדי דיבור, ב' דינים, דקשה לזווג, דמאחר הולכה רווחת דכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות, ומ"ע זו ד'ועשו לי מקדש', הוא דוקא ביום, ולא בלילה, למה כתב אחריו נשים חייבות, ואני השבתי לו דסיעו בגופם ובממונם לעשות הזמנה לבנין, מותר בלילה, דקרא קפיד 'וביום הקים את המשכן', והיינו הקמתו דהוא בנין בניו, ובמשכן טו הנשים, אך בבנין גופיה, אפילו הזכרים, לאו כל יד האדם שוה בו, כי אם הבנאים, מי שהיה חרש חכם, וברור".

ובעיקר הדין שאין בנין את בית המקדש בלילה, כתב המנחת חינוך (מצוה צ"ה ס"ק א'), גבי הא, "ונראה פירושו דהיינו לכתחילה, אבל אם בנו בלילה, ודאי אינו נפסל המקדש בשביל זה", אולם המקדש דוד (סימן א'), כתב דאף בדיעבד נפסל הבית בכך, וכן הביא מהירושלמי (פ"ק דיומא ה"א), דאמרין "א"ז זעירא זאת אומרת שהקמת הלילה פסולה לעבודת היום", וכן איתא במדרש רבה (נשא פ"ב) "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. אמר רבי זעירא מהו ביום מכאן שהקמת הלילה פסולה לעבודת היום", וכן איתא בפסיקתא דרב כהנא (פסקא א') עי"ש.